

SCHMEHL JÁNOS

Új utakon a büntetés-végrehajtás

Korszakváltáson vagyunk túl, amelyet minisztériumi vezetőink és büntetés-végrehajtási szakembereink a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bvtv.) és annak végrehajtási rendelet szintű szabályainak konstruálásával alapoztak meg. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BVOP) már 2013-ban megkezdte a felkészülést a tervezett új jogintézmények bevezetésére. Kiemelt súlyt fektetett a nemzetközi tapasztalatok megismerésére, amely tíz-tizenkét éves gyakorlati munka elemzésére épült. A hazai adottságok és a nemzetközi eredmények figyelembevételével készítette el azt a koncepciót, amelynek az elemeit végül szabályozták. Nagy szerepet kapott az egyéniesítés, valamint kiemelkedő célként határozták meg a társadalomba való visszailleszkedés elősegítését, az elítéltek hatékonyabb munkáltatását és oktatását, a szabadulás utáni jogkövető életmód kialakításához szükséges feltételek megteremtését, valamint az önálló büntetés-végrehajtás kialakítását. A fogvatartottak jogainak és kötelezettségeinek rögzítésére egyértelműen és a büntetés-végrehajtás biztonságának szem előtt tartásával került sor.

Nagyon fontos állomása volt a folyamatnak, hogy elhatározás született az infrastruktúra bővítésére és modernizálására, ennek megvalósítása ma már kézzelfogható. E gondolatok jegyében ajánlom az olvasó figyelmébe a magyar büntetés-végrehajtás fejlődését és a legjelentősebb új intézményeken keresztül a gyakorlati tapasztalatot bemutató áttekintésemet.

A felhívási tevékenység

A BVOP felhívási tevékenységét a Bvtv. úgy határozza meg, hogy minden olyan elítéltet, aki nincs szabadságelvonás hatálya alatt, illetve akinél nem rendelték el a kiszabott büntetés azonnali foganatba vételét, a büntetés-végrehajtás hív fel a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére. Ezzel törvényi szinten kerül sor az országos hatáskörű és illetékességű eljáró szerv kijelölésére. A feladat középírányító szervezeti egységhez delegálása

mindenképpen indokolt, mivel a felhívás döntési helyzetet is keletkeztet az adott szempontoknak megfelelő büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézet) között. Egyúttal a jogalkotó kifejezésre juttatta, hogy a felhívási tevékenységnek nincsenek többlet garanciális elemei azáltal, ha azt a bíróság végzi. A normaszöveg 2015. július 1-jei változása kifejezetten a felhívással kapcsolatos panaszjogot csak a törvényben szereplő kritériumok teljesülése (ügyintézési határidőt befolyásoló átfutási idő, illetve az elítéltnak biztosítandó felkészülési idő) vonatkozásában enged meg. Ki kell emelni továbbá, hogy a Bvtv. és az ehhez kapcsolódó végrehajtási rendeletek erősen kötött eljárást írnak elő a büntetés-végrehajtás számára, méltányossági lehetőséget pedig szinte egyáltalán nem tartalmaznak.

A felhívás mint hatósági eljárás egy strukturált információátadás az elítélt részére, amelyben a jelentkezési kötelezettségéről és annak tartamáról, de kiemelten a szabadságvesztés végrehajtása tárgyában meghozott döntésről (a végrehajtás megkezdésére kijelölt bv. intézetről és a jelentkezés napjáról) tájékoztatják. A felhívást megjelenítő dokumentum főbb tartalmi elemeit a törvény tartalmazza, a vonatkozó végrehajtási rendelet pedig mellékletként meg is jeleníti, iratmintaként.

A felhívás fő iránya nem változott: annak elérése, hogy az elítélt személy a meghatározott helyen és időben, önként jelentkezzen a büntetés végrehajtásának megkezdése céljából. Ennek elérése érdekében a felhívási irat több eleme is az elvárt magatartás nem teljesítésének hátrányos jogkövetkezményeit részletezi.

A szabadságvesztést kiszabó perbíróság feladata, hogy az arról szóló, a külön szabályzókból leírt tartalmi és formai követelményeknek megfelelő értesítőlapokat megküldje az illetékes törvényszék büntetés-végrehajtási csoportjának. Itt ezeket tartalmilag ellenőrzik, és megállapítják a végrehajthatóságot (a végrehajthatóság törvényi akadályainak hiányát), majd az értesítőlapokat gyűjtőjegyzékre vezetik, és így, csomagként küldik meg további ügyintézésre a BVOP központi szállítási és nyilvántartási főosztályán létrehozott felhívási osztály részére.

Az egyes értesítőlapok alkotják a felhívás alapokmányát, amelyen minden releváns információnak szerepelnie kell a szakszerű felhívás kiadásához, hiszen – mint arról később szó lesz – az adott határidő nem engedi meg a hiánypótlást vagy a további adatok bekérését. A bv. törvényben foglalt három hónapos határidő a törvényességi felügyeleti egyeztetések alapján a végrehajthatóság megállapításától (a gyűjtőjegyzék kiadmányozási napjától) számítandó.

Az alapirat információinak értékelését a BVOP erre kijelölt szervezeti egysége végzi el, ennek a teljes intézményrendszerrel vannak részletes információi, így valóban meg tudják ítélni, hogy az egyes célkitűzések (például teljes fogvatartotti foglalkoztatás, kiemelt reintegrációs vagy férőhely-bővítési célkitűzések) szempontjából mely bv. intézetek tudják a leghatékonyabban végrehajtani, annak céljára figyelemmel, a szabadságvesztést. Az összes bv. intézet közül mindössze egyet lehet kijelölni, ezért az esetlegesen több megfelelő szervezeti egység közötti rangsorolás mindenképpen döntés-előkészítési folyamatot feltételez, amely ugyancsak a rendelkezésre álló idő szempontjából nem nyúlhat túl hosszadalmasra. A döntési folyamat alapelveként négy, kötelezően figyelembe veendő szempontot határoz meg.

Az első a *kiszabott szabadságvesztés tartama és végrehajtási fokozata*. A bíróság által kiszabott büntetés végrehajtási fokozata eleve kizárhat egyes bv. intézeteket. A szabadságvesztés tartama a kockázatelemzési és -kezelési szempontok, az egyes bv. intézetek eltérő biztonsági rendszere, illetve az elítéltek életrendjének meghatározottsága miatt fontos körülmény. Még azonos végrehajtási fokozat (fogház-, börtön-, fegyház-) mellett is érdemi kockázati differencia van egy rövidebb és egy hosszabb tartamú szabadságvesztését töltő elítélt között, különösen a végrehajtás első, megismerési időszakában.

A második kiemelt szempont az *elítélt állandó lakóhelye*. A társadalmi reintegráció szempontjából különösen fontos, hogy a szabadságvesztés végrehajtása idején az elítélt fenntartsa a családi kapcsolatait. Ennek megfelelően célravezető, ha a személyes kapcsolattartás (látogatófogadás) szempontjából előnyös, lakóhelyéhez közeli elhelyezésben részesül. Ki kell emelni azonban, hogy a bv. intézeteket általánosan érintő túltelítettség miatt a lakóhelyhez közeli elhelyezés direkt hátrányos is lehetne a reintegrációs célkitűzésekre. Ha ténylegesen minden elítéltet a lakóhelyéhez legközelebbi bv. intézetben helyeznénk el, akkor az egyes bv. intézetekben elérhető, limitált számú fogvatartotti munkahely vagy oktatási lehetőség csak a fogvatartottak kisebb részének volna elérhető. Ennek figyelembevételével azonban a felhívási tevékenység során törekedni kell arra, hogy az elítéltek a számításba jöhető intézetek közül a lakóhelyéhez legközelebbibe határozzák meg a jelentkezési kötelezettséget. Számolni kell ugyanakkor azzal, hogy a korábbi gyakorlattal ellentétben a felhívások többsége nem a területileg illetékes, megyei jellegű bv. intézetbe történik, hanem a földrajzilag adott esetben távolabb eső, végrehajtó jellegűbe. Egyes elítéltek ezt többletteleherként értékelhetik, ezért a körültekintő tájékoztatásra és a kötelezettség elmulasztása következményeinek ismertetésére különös súlyt fektetünk.

Szintén kötelezően mérlegelendő a felhívás döntés-előkészítése során a *visszaesői minőség*. A jogalkotó a büntetőjog komplex reformja során több ízben kinyilvánította, hogy nem tolerálja az ismételt bűnelkövetést, és ezeket – súlyosságuk függvényében – az amúgy elérhető kedvezményekből, progresszív végrehajtási elemekből való kizárással sújtja, de végső soron akár a büntetési tétel jelentős emelését is kilátásba helyezi.¹ Ezt a következetességet megjelenítve a felhívások során is mérlegelni kell a visszaesői minőséget. Fontos azonban, hogy ez nem irányulhat a szándékos hátrányokozásra. A kriminalitás foka inkább a „börtönrutinra” utaló adatként, többszörös vagy különös visszaesők esetében esetleg az együttműködési nehézségekre következtetni engedő körülményként értékelendő. Egy másik következtetési forma – amely szintén indokolja, hogy a felhívási tevékenységet a BVOP végezze –, hogy a visszaesőként felhívottak korábbi fogva tartásai alatt keletkezett nyilvántartási adatokat a BVOP kezeli, így már a döntés-előkészítési folyamat idején felmérheti, hogy korábban mely bv. intézetekben volt az adott személy, vagy például át kellett-e helyezni magatartási problémák, személyi összeférhetlenség miatt.

Az utolsó kiemelt felhívási szempont a *bv. intézetek telítettsége*. Korábban már szó esett arról, hogy az általános elhelyezési körülmények, illetve a nem egyenletesen jelentkező feladatok jelentős hatást gyakorolnak a büntetés-végrehajtás szakmai munkájának minőségére. A túlszűfolttság okozta problémára adható válaszok közül természetesen a férőhelyek létesítése lenne a leginkább célravezető, ugyanakkor ennek költségei olyan magasak, hogy mindenképpen be kell vonni egyéb eszközöket is. Az, hogy a jogalkotó a felhívás során kiemelt kritériumként jelöli meg a telítettséget, egyértelműen azt a célt szolgálja, hogy a túlszűfolttság megelőzésére a többi szempont egyidejű figyelembevételével kell törekedni. Más megfogalmazásban: a jogszabályok alapján biztosítandó elhelyezési körülményeket leginkább nyújtani képes bv. intézetbe szóló felhívás kiadása törvényi kötelezettsége a BVOP-nak.

Az előbbi négy feltétel közül a lakóhelyhez közeli elhelyezés és a telítettség rugalmasabb elemek, amíg a szabadságvesztés végrehajtási fokozata és tartama szilárd kiválasztási alap.

A felhívásban megjelölendő bv. intézet kiválasztása után a hivatalos értesítés előkészítése és kiadmányozása következik. Ez uniformizált tevékenységként valósul meg, az egységesített dokumentumok a bíróság által megkül-

¹ A „három csapás” néven közismert büntetőjogi szabály a kiszabható szabadságvesztés mértékét a kétszeresére növeli – amely akár ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztést is jelenthet –, ha a terhelt harmadszor itélnek el valamely, személy elleni, erőszakos jellegű törvényi tényállás alapján.

dött adatokon alapulnak. A felhívásokról a BVOP két irányba teljesít adat-szolgáltatást. Egyrészt visszaigazolja a bíróságnak a felhívás megtörténtét, megjelölve, hogy az mely bv. intézetbe és melyik napra szól, másrészt a kiadott felhívásokról tájékoztatja az egyes bv. intézeteket a szükséges intézkedések megtétele céljából. Ez jelentős előrelépés a befogadással és elhelyezés-sel kapcsolatos feladatok tervezhetőségét illetően, hiszen ilyen módon a bv. intézet már a jelentkezés határnapja előtt hetekkel információhoz juthat a végrehajtandó szabadságvesztésről és az elítéltről.

Optimális esetben a BVOP jóval a jelentkezésre előírt nap előtt postai úton visszaigazolást kap a sikeres kézbesítésről, ennek alapján a felhívási ügyet lezártnak tekintheti. Sikertelen kézbesítés esetén azonban közbeeső intézkedésekre van szükség. Ilyen az elítélt lakcím- és tartózkodásihely-kutatása, amelyet a közhiteles személyiadat- és lakcímnnyilvántartáshoz kapott közvetlen hozzáféréssel, illetve az ismert lakó- vagy tartózkodási hely szerint illetékes rendőri szerv útján hajtunk végre. Ha korábban nem ismert tartózkodási hely válik ismertté, akkor új felhívás kiadása (ebben új jelentkezési határnap megjelölése) szükséges. Előzőek hiányában a BVOP az addig keletkezett iratok megküldésével kezdeményezi az elítélttel szemben elfogatóparancs kibocsátását az illetékes büntetés-végrehajtási bírónál (a továbbiakban: bv. bíró).

Az előbbiektől némiképpen eltérő gyakorlatot kell folytatni abban az esetben, amikor a felhívási iratot a posta sikeresen kézbesítette, de az önkéntes jelentkezés bármilyen okból elmaradt. Erről a BVOP a befogadásra kijelölt bv. intézet adatszolgáltatása útján szerez tudomást, és elsőként ellenőrzi, hogy bármely más jogcímen nem fogadták-e be az érintett elítéltet valamelyik bv. intézetbe. Ha nem, akkor az ismert lakó- és tartózkodási helyek vonatkozásában a BVOP elővezetés végrehajtására kéri fel az illetékes rendőri szervet. Itt fontos megjegyezni, hogy az új büntetés-végrehajtási jogpolitika központi eleme a börtönszolgálat és a fogvatartottak együttműködése – az erre való hajlandóságot pedig erősen erodálja az elítélt azon viselkedése, hogy a számára ismert jelentkezési kötelezettségnek nem tesz eleget. Ezért az elővezetések kérésekor a BVOP már nem feltétlenül a felhívásban megjelölt bv. intézetet adja meg a szabadságvesztés végrehajtásának helyéül, hanem általánosan a lakóhely szerint illetékes megyei bv. intézetet.

A felhívásra általánosan adott határidő nem a hivatali tevékenységre adott időt, hanem a szabadságvesztés végrehajthatóságának megállapítása és a végrehajtásának megkezdése között eltelhető maximális tartamot szabályozza, amikor kimondja, a felhívást úgy kell kiadni, hogy az elítélt a büntetés letöl-

tését három hónapon belül megkezdje. Tehát a teljes cselekménysorra, annak kiváltó mozzanatától a céljáig (az elítélt a felhívásban meghatározott helyen és időpontban, önként jelentkezik a büntetés végrehajtásának megkezdése céljából) összesen 90 nap áll rendelkezésre. Ezt a törvény egy másik rendelkezése szűkíti tovább, e szerint a felhívást olyan időben kell kiadni, hogy az elítélt azt a benne foglalt jelentkezési határnap előtt legalább 15 nappal megkapja. Előzőekből következik, hogy a jogerős szabadságvesztés kiszabásától számított maximum hetvenötödik napon az elítéltnak kézhez kell kapnia a felhívást. Ez a bíróság és a BVOP közötti adatátadásból, az ügyintézésből és a kézbesítésből tevődik össze, ami miatt a felhívás kiadására a közigazgatásban szokásos 30 napnál kevesebb idő áll a BVOP rendelkezésére.

A törvény – feltételezve, hogy egyes büntetőügyekben a szabadlábon védekezőkkel szemben is ötévi vagy ezt meghaladó tartamú, esetleg többszörös visszaesőként kiszabott szabadságvesztést állapít meg a bíróság – soron kívüli eljárásra kötelezi a BVOP-t, ennek tartalmi elemei nem térnek el az általános ügyintézésétől. A jogalkotó egyértelmű szándéka azonban az ilyen módon elítéltek büntetése végrehajtásának lehető leghamarabbi megkezdésére irányul. Ezekben az esetekben a lehető leghamarabbi napot rendeli a jogszabály meghatározni a jelentkezési kötelezettségben, amit a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészség a végrehajthatóság megállapításától számítva hat hétben tart reálisnak. Az ilyen ügyek intézésére – a garanciális szabályok betarthatósága miatt – a BVOP-n két munkanap áll rendelkezésre, ami kiemelt figyelmet követel.

A táblázatban látható, hogy az év eleji feladatátvételt követően a törvényesékek folyamatosan, az ítélkezési gyakorlat függvényében – de havi több százas nagyságrendben – küldték meg az értesítőlapokat a BVOP részére. A BVOP-nak történő feladatátadás indokoltságát jól jelzi, hogy az ügyek hét százalékában (131 eset) már az első vizsgálat megállapította, hogy az elítélt

Statistikai adatok 2015. I. félévre vonatkozóan

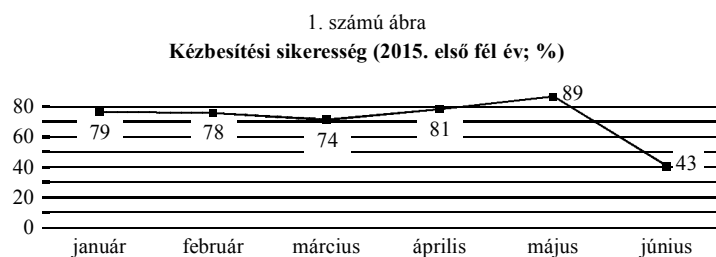
	Esetszám összesen	Bent volt, bekerült	Ténylegesen felhívott	Tértivevényt átvette	Önként bevonult	Befogadva
Január	44	5	39	31	10	20
Február	278	27	251	195	127	160
Március	389	22	367	270	168	195
Április	421	32	389	316	169	196
Május	267	21	246	218	84	98
Június	439	24	415	177	124	142
Összesen	1838	131	1707	1207	682	811

más jogcímen bv. intézetben volt, illetve a felhívás idején befogadták. Ezekben az esetekben a büntetés-végrehajtás azonnal megszakíthatja a felhívási cselekménysort, így jelentős adminisztratív munkát megtakaríthat.

Az év első hat hónapjában 1707 tényleges felhívás kiadására került sor, a kiadmányozott iratok száma azonban ennek közel a hétszerese. Ezt a több lakó- vagy tartózkodási hely (ezáltal a több szálon induló ügymenet) és az egy ügyben keletkező, átlagosan négy és tíz közötti irat magyarázza.

A kiadott felhívási dokumentumoknál alapvető fontosságú adat, hogy azt a címzettek átvegyék, azaz a jelentkezési kötelezettség közlése eredményes legyen. A kézbesítési sikeresség tekintetében nem teszünk különbséget a szerint, hogy az elítélt vagy a postatörvény alapján vele egy címen lakó vagy tartózkodó, átvételre jogosult személy veszi át a BVOP küldeményét. Továbbá eredményesnek tekintünk minden olyan kézbesítést, ahol a több címre is továbbított felhívások közül legalább egy átadása sikeresen megtörtént.

A kézbesítési sikeresség pozitív, 2015 első fél évében átlagosan 74 százalékos (1. számú ábra).

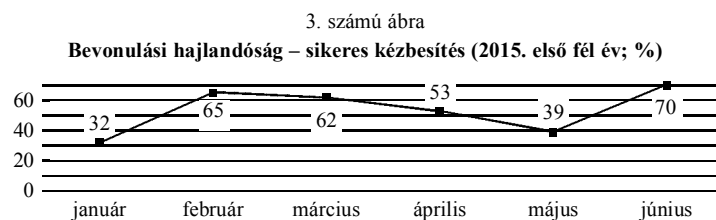

A június havi, lényegesen alacsonyabb adat háttérében a tértivevények lassabb visszaérkezése áll, ez az adat még tartalmaz a kézbesítés szempontjából folyamatban lévő ügyeket. A január és május közötti időszak vonatkozásában ugyanakkor megállapítható, hogy kimagaslóan jó a kiküldött küldemények átvételi aránya.

Fenntartva, hogy a BVOP-nak nincs önálló összehasonlítási alapja, a magas sikerességi arányt két tényezőnek tulajdonítjuk. Az első, hogy a BVOP-nál megvannak a korábbi fogva tartások idején rögzített lakcímek, és hozzáfér a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala személyi és lakcímadatokat tartalmazó nyilvántartásának adatbázisához, így valamennyi releváns címre megkísérelheti a küldemény kézbesítését. A második, hogy az elítéltek még nincsenek tisztában a jogszabály változásával, azazhogy a BVOP-tól érkező küldemény a felhívási dokumentum. Ennek

szélesebb körben való ismerete a későbbiekben a „nem kereste” jelzéssel visszaérkező tértivevények számának növekedéséhez, így a kézbesítési sikeresség csökkenéséhez vezethet.

Az előzőeknél is fontosabb adat a felhívások kapcsán a bevonulási hajlandóság, az a mutatószám, amely az önkéntes, jogkövető magatartást reprezentálja. Ezt kétféle megközelítésben számíthatjuk. Az összes kiadott felhívás arányában (2. számú ábra), ami a büntetőjogi sikerességet mutatja, vagyis hogy a jogalkotó szándéka szerinti eljárásban és határidőben hányan kezdték meg önként letölteni a bíróság által kiszabott szabadságvesztést. Továbbá a sikeres kézbesítések arányában (3. számú ábra), ami a szakmai tevékenység sikerességi mutatója, mivel igazodik ahhoz, hogy csak attól az elítélttől várható el az önkéntes megjelenés, aki tisztában van e kötelezettségével. Ezt az adatot kismértékben torzítja (pozitív irányba) a vélelmezett kézbesítés jogintézménye, amelynél nem életszerű, hogy az elítélt megjelenjen a bv. intézetben a megszabott időben.

Az ábrákból látszik, hogy – megegyező tendencia mellett – a sikeres kézbesítés arányában mért bevonulási hajlandóság körülbelül tíz-tizenöt százalékkal magasabb, mint az összes felhívásé. A javuló bevonulási hajlandóságot a büntetés-végrehajtási szakmai alapokon nyugvó döntés-előkészítési modellel lehet magyarázni, azon belül is három kiemelt sajátossággal. Minden felhívás kiadása előtt felmérjük a korábbi bv. intézeti tartózkodásokat, és igyekszünk olyan végrehajtási helyet kijelölni, ahol a korábbi esetleges elhelyezés problémamentes volt, lehetővé téve a kapcsolattartást, munkáltatást. Tovább-

bá tudatosan törekszünk az önként jelentkezők befogadási eljárásait elválasztani a megyei jellegű bv. intézetektől, ahol az elhelyezési és reintegrációs lehetőségek (az intézet fő profiljából adódóan) szűkebbek. Az összes postázott felhívás mellé csatolunk egy rövid, közérthető nyelvezetű tájékoztatót az abban megjelölt bv. intézetről, a megközelíthetőségéről, a főbb magatartási és egyéb szabályokról. Szintén csatolunk egy kapcsolattartói nyilatkozatot, amit kitöltve akár már az első napon lehetőség nyílik a családi kapcsolattartás adminisztrálására.

Az előbbiekből azt a visszajelzést kaptuk, hogy a szabadságvesztés-büntetés megkezdésére történő felhívás minden tekintetben sikeres a BVOP végrehajtásában, azonban több jelentős feladat még előttünk áll. A 2015. július 1-jei jogszabály-módosítás nyomán a soron kívüli felhívások ügymenete és döntés-előkészítése lényegesen megváltozott, ami az erőforrások átcsoportosítását tette szükségessé. A Bvtv. új jogintézményeihez kapcsolódó informatikai fejlesztések közül a felhívási tevékenységet támogató rendszer az egyik legkomplexebb, mivel a fogvatartotti alapnyilvántartás adatait felhasználva konkrét előrejelzés és telítettségi prognózis kalkulációját várjuk tőle az egyes bv. intézetek jövőbeli kihasználtsága tekintetében.

A kockázatelemzési és -kezelési rendszer

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának új alapokra helyezésével a Bvtv. eleget tett a már régóta jelenlévő szakmai igényeknek. Az új törvény vitathatatlanul legnagyobb újítása a kockázatelemzési és -kezelési rendszer kialakítása és működtetése, amely megteremti az elmélet, az eszközök és a módszerek szintézisét. A rendszer a hazai gyakorlatban kiemelkedő jelentőségű, összetett jogintézmény, amelynek konkrét, elnevezésében és tartalmában azonos előzményeire nincs példa a magyar jogalkotásban. A komplex kockázatelemzési és -kezelési rendszerek működtetésének indokoltságát a nemzetközi szabályozók és az európai szakmai trendek is igazolják.

A Bvtv. 82. § 3. pontja a következőképpen definiálja az új jogintézmény fogalmát: *„kockázatelemzési és kezelési rendszer: az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatának a felmérése, értékelése és kezelése érdekében kialakított és működtetett szakmai rendszer”*. Az új szabályozással elérendő cél tehát egy egységes kategorizálási, elemzési módszertan, valamint egy azzal szorosan összekapcsolt kezelési rendszer működtetése. Megfelelő alkalmazásuk hozzájárul a büntetés-végrehajtás hatékonyságának növeléséhez, elősegí-

tik a fogvatartottak eredményes reintegrációját, illetve a visszaesések számának csökkentését, minimalizálását.

A rendszer kettős dimenzióban érvényesül: egyrészt rendszerbe foglalja az adott szabadságvesztés-büntetés végrehajtását, másrészt rendszert, keretet ad magának a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységének is. Az elítélt szempontjából a befogadás, a személyiségelemzés, az azt követő szabadságvesztés-büntetés alatti reintegrációs folyamat, annak időszakos és a szabaduláskor elvégzett értékelése egységes, szervezett, ellenőrizhető és értékelhető rendszert alkot.

A szabadulást követő, az elítélt önkéntes együttműködésén alapuló reintegráció elősegítése jelentősen csökkentheti a bűnisméltés veszélyét. A reintegrációs tevékenységben a kognitív szemléletnek kell érvényesülnie, amelynek az elítélt egyéni személyiségjegyeinek megismerésén és feldolgozásán kell alapulnia. Kiemelt jelentőségű az egyéniesítés, a fokozatosság és a normalizáció mellett a progresszivitás, a mérhetőség és a kockázatokat jelentő információk vizsgálata. Személyes interjúk, kérdőívek és szelektív tesztek segítségével felméri az elítélt egyéni és szociológiai háttérét, pszichés státusát, intelligenciáját, a fogva tartás biztonsági és visszaesési kockázatát. Ezekre alapozva összeállítják azokat az egyénekre lebontott kezelési technikákat, amelyek a kockázatelemzési és -kezelési rendszer keretében valósíthatók meg.

Az egységes kockázatelemzési és -kezelési rendszer működtetése tehát a büntetés megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri az elítéltet, megfelelő információt szolgáltatva a szabadságelvonás alatti és a szabadulása utáni jogkövető magatartása valószínűségére vonatkozóan. E rendszer előnyei abban is megmutatkoznak, hogy egyértelmű, szakszerű és differenciált iránymutatást ad az elítélt veszélyességéről, és alapvető támpontként szolgál a reintegrációs programok kiválasztásához is. Mivel a kockázati faktor változása összefügg az elítélt reintegrációs hajlandóságával, annak mérésével pontosabban értékelhető az egyén, e körülmény hasznos információt szolgáltathat egyes döntések meghozatalához.

A kockázatelemzés célja, hogy a visszaesést, továbbá a szakmai kockázatokat jelentő veszélyes magatartásokat vagy fogva tartási jellemzőket a lehetőségekhez mérten preventív jelleggel kiszűrje, előre jelezze, illetve a várható bekövetkezés alapján kockázati kategóriába sorolja. A kockázatelemzési és -kezelési rendszer a meghatározott kockázatok felismerésén és mérésén túlmenően magában foglalja egyúttal a kockázatok elkerülését, a káros hatások csökkentését célzó programok kifejlesztését, azaz az egyes kockázatokhoz rendelt kezelési szükségleteket is.

A kockázatelemzési és -kezelési rendszer elemei tehát:

- A *kockázatok elemzése*, kimutatása, azaz különböző statisztikai, szakmai eszközök felhasználásával az egyes fogvatartottak kockázati csoportba sorolása.
- A kimutatott kockázatokkal szerves összefüggésben a *kockázatok kezelésére*, csökkentésére irányuló és reintegrációs célú programok.
- A kettő között mint motivációs eszközrendszer húzódik a szabadságvesztés idején alkalmazott *progresszív rezsimszabály*, ugyanis a fogvatartottak elemzési és kezelési rendszerekben való együttműködési hajlandóságától függően az egyes fokozatokon belül eltérő lehet a végrehajtás rendje.

A kockázatelemzési és -kezelési rendszer egyik lényegi tulajdonsága a standardizált jelleg, azaz a kockázatelemzés és a kockázatkezelési programok menete minden esetben ugyanazon metódus alapján zajlik.

Ha tehát – meghatározott módon végzett *kockázatelemzés alapján* – egy fogvatartott esetében az agresszív magatartás kockázatát feltételezhetjük, akkor erre válaszul az agresszió *kezelésére* kidolgozott standard programot nyújtja a szervezet. Az elemzésben, kezelésben való együttműködési hajlandóságot a differenciált *progresszív rezsimszabályok* segítségével lehet befolyásolni, hiszen a kedvezőbb feltételeket jelentő rezsimbe sorolás egyik kritériuma az agressziókezelő programon való tevékeny részvétel.

A kockázatelemzés

A törvény értelmében a kockázatelemzés végrehajtása elsősorban a központi kivizsgáló és módszertani intézet feladata. Az intézet azonban – költségvetési okok miatt – még nem állt fel, így a kockázatelemzés módszertani háttérének fejlesztését a BVOP keretein belül végzik, végrehajtása – átmenetileg – teljes egészében intézeti szinten zajlik.

A kockázatelemzés tehát a fogvatartottak meghatározott csoportjainak várható viselkedési előrejelzése, amelynek szakmai rendszerét prediktív mérőeszköznek hívjuk. A prediktív mérőeszköz egyaránt magában foglalja:

- a fogva tartással összefüggő releváns adatokra, információkra vonatkozó interjú/kérdőívet, amely alapját adja egy statisztikai feldolgozásra is alkalmas adatbázisnak; továbbá
- a kérdőívek és interjúk alapján szakértői és statisztikai metódusok segítségével megállapított kockázati szintet.

A mérőeszköz alapvetően három pillérből, a reintegrációs-igazgatási, az egészségügyi és a pszichológiai részből tevődik össze. Az egyes pillérek kérdéseit ennek megfelelően más-más szakterület teszi fel a fogvatartottaknak.

Az igazgatási szakterület alapvetően a fogvatartottak kriminális és fogva tartási hátterét, a reintegrációs blokk a munkáltatással, alkohol- és drog fogyasztással, értékrenddel, kapcsolattartással, szociális háttérrel, iskoláztatási, foglalkoztatási és reintegrációs szándékkal kapcsolatos információkat rögzíti. Az egészségügyi modul a fogvatartott betegségeire, fogyatékoságára, gyógyszeres kezelésére és egyéb egészségi állapotára vonatkozik. A pszichológusi rész kérdőíves vizsgálatok eredményei, valamint a személyes interjúk alapján próbál a fogvatartott mentális állapotára, fogva tartási szempontból releváns attitűdjeire információkkal szolgálni.

Mindhárom pillér egy összegző értékeléssel zárul, amely meghatározza, hogy a fogvatartott alacsony, közepes vagy magas kockázati csoportba sorolható. A prediktív mérőeszköz eredményei alapján a fogvatartott végső kockázattértékeléséről a befogadási és fogva tartási bizottság dönt.

A prediktív mérőeszköz a rendelkezésre álló adatok alapján a fogva tartás szempontjából releváns kockázatokra fókuszál (például önkárosítás, öngyilkosság, szökés, az agresszivitás egyes fajtái).

A kérdőív egyes kérdéseit csak az első befogadáskor kell felvenni, mások felvételére pedig bizonyos időközönként sor kerül. Ez garantálja a rendszer dinamizmusát, tehát a kockázati értékek a rendelkezésre álló információk birtokában folyamatosan változnak (egy családi tragédia befolyásolhatja a fogvatartott szuicid kockázatának mértékét, azonban ez a fogva tartása alatt csak egy adott időszakra jellemző).

A kockázati tényezők széles körű szakmai problémakört fednek le. A prediktív mérőeszköz alkalmazása abban az esetben kap értelmet, ha a felmért kockázatok csökkentésére megfelelő válaszok állnak rendelkezésre. Egyes esetekben az egyéniesített biztonsági intézkedések bevezetése jelent hatékony megoldást, ezzel párhuzamosan a megállapított kockázatok csökkentésére irányuló, egyénre szabott reintegrációs programokat kell alkalmazni. A progresszív rezsimszabályok alkalmazása jól illeszkedik az előbbieken vázolt feladatok végrehajtásához, tekintettel az abban rejlő motivációs erőre.

A prediktív mérőeszköz kérdőív kitöltésére, elemzésére és értékelésére az érintett szakterületek bevonásával még a fogvatartott befogadását követően, de a befogadási és fogva tartási bizottság ülése előtt sor kerül. A fogva tartási és visszaesési kockázati érték alapján az elítélt reintegrációs szükségleteinek meghatározásával és társadalmi helyzetének megismerésével, valamint a

fogva tartás rendjét és biztonságát veszélyeztető kockázati magatartások beazonosításával egyéniesített fogva tartási programterv készül, amelyet a fogvatartott is megismer. A programterv akkor lehet eredményes, ha az abban vállalt feladatok meghatározásával az elítélt is egyetért. Kiemelt feladat tehát ezen a területen a fogvatartott motivációjának kialakítása, folyamatos fejlesztése és fenntartása.

A befogadási és fogva tartási bizottság a kockázati érték figyelembevételével meghatározza az elítélt egyéniesítéséhez igazodó rezsimbe sorolását, és azokat a reintegrációs programokat, amelyeken az eredményes reintegrációja érdekében a fogvatartott köteles részt venni.

A rendszer a büntetés-végrehajtás szakmai tevékenysége során megjelenő szakértelmet, tapasztalatot, információt rendezi egységes szakmai, elvi és végrehajtási keretek közé, kiegészítve egy egységes protokoll szerint működtetett kockázatelemzési rendszerrel, amely szakmai támogatást jelent, és másval nem pótolható információs háttérrel nyújt. A rendszer fontos, lényegi eleme, hogy a kockázatelemzésnek és a kockázati besorolásnak folyamatosnak és aktuálisnak kell lennie. A mért kockázatok időben, a különböző szempontok vizsgálati eredménye alapján eltérően változhatnak. Egy ismertté vált esemény következtében azonnal módosulhat a kockázati besorolás szintje, amely minden érintett számára azonnal hozzáférhetővé válik.

A rendszer jelenleg tesztjelleggel üzemel a Balassagyarmati Fegyház és Börtön, a Budapesti Fegyház és Börtön, a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, a Szombathelyi Országos Bv. Intézet, továbbá a Tiszalöki Országos Bv. Intézet bevonásával.

A mérőeszköz alapvetően épít a statisztikai adatokra, illetve a gyakorlati működés tapasztalataira. Megbízhatóságának megteremtése így hosszú távú, többéves feladat. Minél több adat, gyakorlati tapasztalat áll rendelkezésre, annál kifinomultabb az azokból kiolvasható kockázati érték. A rendszer további feltétele a megfelelő infrastrukturális (elsősorban informatikai) háttér kialakítása, amely jelentősen csökkenti a kockázatelemzés személyi állományra irányuló terheit is.

A prediktív mérőeszköz alapjául szolgáló kérdőívben személyes adatok vagy különleges személyes, illetve bűnügyi adatok felvételére kerül sor, ezek kezelésére, tárolására, átadására szigorú adatvédelmi szabályok érvényesek. Az adatkezelésre vonatkozó szabályok érvényesüléséhez meg kell teremteni a lehető legmagasabb szintű szabályozási háttérrel, az erre vonatkozó jogszabály-módosító javaslat elkészült.

A kockázatkezelés

A kockázatkezelési rendszer elemeként funkcionáló fogva tartási és visszaesési kockázatok csökkentésére irányuló reintegrációs célú programok mindazon egyéni és közösségi foglalkozásokat, terápiás elemeket, tréningeket, irányított szabadidős tevékenységeket magukban foglalják, amelyek a fogvatartottnak lehetőséget adnak arra, hogy önmagát, személyiségét megismerje, önismertét, valamint a prediktív mérőeszközök által feltárt készség- és képességbeli hiányosságait fejlessze, és ezáltal védettebbé válhasson az ismételt bűnelkövetés tekintetében. A kockázatelemzési és -kezelési rendszer akkor éri el célját, ha a bv. szervezet által kínált reintegrációs programok célzottan, a kockázatokból fakadó igények szerint valósulnak meg. Ezek jellemzően már működő, meglévő vagy önerőből kifejleszthető tevékenységek, valamint az adott bv. intézettel együttműködő partner útján kínált programelemek. Fontos célkitűzés, hogy a bv. szervezet standardizált – az együttműködő partnerek által biztosított programokat kiegészítve –, az általa kiemeltnek vélt kockázatokra konkrét válaszokat tudjon adni.

A bv. szervezet személyi állománya háromtípusú tréning megtartására kapott kiképzést, a tesztelést végző öt bv. intézetben mindhárom típusú tréningprogram (asszertivitásfejlesztő, agressziókezelő, droghasználat-megelőző) elindult.

Az eddigi tapasztalatok szerint a páros csoportvezetés módszerével végrehajtott tréningek hatékonyabbak, megnövelik a tréner magabiztosságát is, ezáltal pedig hozzájárulnak a tréningek sikeres kivitelezéséhez. A fogvatartotak motivációjának kialakítása, fenntartása és fejlesztése elengedhetetlen. Fontos jövőbeli feladat, hogy ne kötelezően előírt további „büntetésként”, hanem az eredményes reintegrációjuk érdekében végzett szolgáltatásként éljék meg a tréningeken való részvételüket.

A progresszív rezsimszabályok alkalmazása

A Bvtv. 82. § 6. pontja a rezsím fogalmát definiálja, miszerint az egyéniesítés alapelveihez igazodó, az elítélre vonatkozó reintegrációs célok megvalósítását lehetővé tevő végrehajtási környezet, amelyet e törvény vagy annak céljaival összhangban a bv. szervek vezetői hoznak létre.

A Bvtv. a progresszív rezsimszabályok bevezetésével megújította a szabadságvesztés egyéniesítését lehetővé tevő végrehajtási rendszert. A szabad-

ságvesztés végrehajtása során a fogvatartott kockázati elemzése, magatartása és reintegrációs tevékenységben való részvétele függvényében az egyes fokozatokon belül a végrehajtás rendje eltérő lehet, az egyes rezsimek kategóriákon belül az elítéltnak adható kedvezmények eltérhetnek.

Az elítélt az egyes végrehajtási fokozatokon belül enyhébb, általános és szigorúbb rezsimek kategóriába sorolható. Az elítélt biztonsági csoportba sorolása önmagában nem lehet akadálya a kedvezőbb rezsimekbe sorolásnak.

A progresszivitásban rejlő lehetőségek maradéktalan kiaknázásának alapja a fogvatartott motivációja. A belső készítő erő külső irányítása, a motiváció dimenzióinak jó irányba terelése minden reintegrációs hatás fundamentuma. A rezsimek szabályok alapelvei közül a legfontosabb, hogy a jogszabályi keretek között átjárható, fokozatos felépítményben a fogvatartott – objektív kezelése mellett – önerőből, motiváltan, a helyes közösségi és egyéni érdekérvényesítés eszközeivel lépésről lépésre juthat előre, miközben lehetőség szerint elkerüli a fogva tartás káros hatásait.

A progresszív rezsimek szabályok alkalmazása lehetőséget ad arra, hogy az elítélt egyéniesített reintegrációs folyamat része legyen. A hatékonyságát fokozza az a tény, hogy az elítélt önbecsülésére is alapozva, belső meggyőződésből fakadóan, saját erőfeszítése következtében kerülhet egyre jobb végrehajtási körülmények közé, így az elért reintegrációs eredmény tartósabban rögzül a személyiségében. A rezsimek kategóriába sorolás bv. intézeti hatáskörbe utalása megeremti annak lehetőségét, hogy gyors reakciók szülessenek az adott fogvatartotti akcióra, amely szintén eredményesebb reintegrációs hatással jár.

A fogvatartott egyéniesítéséhez igazodó rezsimekbe sorolásáról és annak megváltoztatásáról, valamint a magas szintű biztonsági kockázati besorolásáról a befogadási és fogva tartási bizottság határozattal dönt. A rezsimekbe helyezés felülvizsgálatát a bv. intézet – a fogva tartásért felelős szakterületek bevonásával – hathavonta végzi, amelyről a befogadási és fogva tartási bizottság dönt.

A progresszív rezsimek szabályok alkalmazása összességében olyan tevékenység- és teljesítményalapú osztályozási rendszer, amely az elítélt együttműködési hajlandósága és motivációja folyamatos fenntartásával és fejlesztésével hozzájárul a reintegrációs tevékenység hatékonyabbá tételéhez azáltal, hogy az elítélt reintegrációs folyamatban történő aktivitásának elérését szolgálja. Nagy jelentősége van tehát a fogvatartottak együttműködésének.

Fontos ugyanakkor megemlíteni, hogy a fentiekben foglalt feladatok végrehajtása akkor érvényesülhet maradéktalanul, ha az adott bv. intézet telített-

ségi mutatója száz százalék, azonban a klasszifikációs tevékenység alkalmazása még száztíz százalékos zsúfoltság esetében is kiegyensúlyozottan működtethető. A 2015. augusztus 31-i adatok szerint a telítettség mértéke országosan 129 százalék. Azokban a bv. intézetekben, ahol a zsúfoltság mértéke magasán meghaladja az optimális értéket, nehézséget okoz az eltérő rezsimkategóriájú elítéltek elkülönítése. Annak érdekében, hogy a bv. szervezet a jogszabályokban előírt kötelezettségeinek eleget tehessen, szállítások megszervezésével és a telítettségkiegyensúlyozó program alkalmazásával hajtja végre az ezzel kapcsolatos feladatokat. További fontos momentum a tervezett börtönépítési programok végrehajtása.

Az előbbieket összegezve a Bvtv. hatálybalépése után a bv. intézetek a fogvatartottak befogadását követően kockázatelemzési és -kezelési tevékenységet végeznek, amelynek keretében a prediktív mérőeszközt az érintett szakterületek módszerként alkalmazzák. A kiértékelések alapján megállapítják a fogvatartott fogva tartási és visszaesési kockázatának mértékét, amelynek alapján a befogadási és fogva tartási bizottság döntést hoz a fogvatartott rezsimkategóriába sorolásáról, egyben megállapítja az eredményes reintegrációja eléréséhez szükséges programok körét.

A szabadulásra felkészítés

Az elítéltek szabadulásra történő felkészítése a Bvtv. hatálybalépése előtt is a bv. szervezet egyik meghatározó feladata volt. A korábbi szabályozás alapján az ezzel összefüggő tevékenységet az akkori nevelési szakterület látta el, amelyet külső állami intézmények, karitatív és civil szervezetek, valamint az egyházak is segítettek. A Bvtv. a hatékonyság növelése érdekében új alapokra helyezte ezt a tevékenységet, és az elérni kívánt célokat is újradefiniálta a következők szerint.

A bv. szervezet kiemelt célja a szabadságvesztést töltő elítélt szabadulásra történő eredményes felkészítése, a társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése, a szabadulás utáni jogkövető életmód kialakításához szükséges feltételek megteremtése, és ezáltal a visszaesési kockázat mértékének csökkentése.

E célkitűzésekkel összhangban további jelentős változás, hogy még a Bvtv. hatálybalépése előtt egyes, a büntetés-végrehajtással összefüggő bv. pártfogó felügyelői feladatok a bv. szervezet hatáskörébe kerültek. Utóbbiakkal összhangban a pártfogó felügyelői rendszer szervezeti átalakítására került

sor, ennek következtében 2014. október 1-jei hatállyal 30 státus/pártfogó felügyelő került a BVOP állományába a kormányhivatalok gyámügyi és igazságügyi főosztályai jogelőd intézményeitől. A szabadulásra felkészítés egyes elemeinek végrehajtása a reintegrációs tisztek hatáskörében maradt, miközben a tevékenység ellátása elsődlegesen a bv. pártfogó felügyelők feladatává vált. A tevékenység irányítására 2014. december 15-én a BVOP fogvatartási ügyek főosztályán² belül megkezdte működését a pártfogó felügyelői osztály. A további személyi fejlesztések következtében a jelenlegi létszám összesen 42, további 13 munkatárs felvétele folyamatban van.

Klasszikus értelemben a szabadulásra felkészítés már az elítélt befogadásának napján megkezdődik, hiszen a fogva tartási és visszaesési kockázatok mérési eredményei alapján elkészített egyéniesített fogva tartási programterv tartalmazza azokat a programelemeket és feladatokat, amelyek elítélt általi teljesítése hozzájárul az eredményes reintegrációjához. Az elítélt rezsimbe sorolása, a progresszivitás által kínált előmeneteli rendszer működtetése – és ezáltal motivációjának folyamatos fenntartása és fejlesztése –, munkáltatásba, oktatásba, szakképzésbe vonása, valamint a különböző intézeti programokon való részvétele nem csupán a fogva tartása alatti időszak hasznos eltöltését szolgálja, hanem előremutatók abban az értelemben, hogy a társadalomba való visszailleszkedés irányába hatnak.

Az előbbiekkal összhangban a Bvtv.-t a reintegráció teljes mértékben átjelenti, miközben az elítélt várható szabadulását megelőző fogva tartási időszakra a szabadulásra való tudatos felkészítést helyezi előtérbe, amit a legmarkánsabban a 185. §-ban határoz meg. A Bvtv. a korábbi szabályozástól eltérően különválasztotta a reintegrációs tevékenység keretében végzett bv. intézetben belüli és az elítélt szabadulása utáni feladatokat. A gondozás fogalmának bevezetése felváltotta a korábbi börtönpártfogolási tevékenységet, meghatározva az elítéltek szabadulásra történő felkészítésében érintett szakterületek feladatait. A reintegrációs gondozás a bv. intézetben szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltekre terjed ki.

A reintegrációs gondozás megkezdésének időpontját és időtartamát a szabadságvesztés tartamához igazodóan arányosan határozták meg. Az elítélt reintegrációs gondozását már a bv. intézetből való szabadulása várható időpontja előtt meg kell kezdeni, így például az egy évig terjedő szabadságvesztés esetén két hónappal, az öttől tíz évig terjedő szabadságvesztés esetén egy évvel.

² A szervezeti egység neve 2015. július 1-jétől BVOP Fogvatartási Ügyek Szolgálat.

A szabályozás fontos eleme, hogy a reintegrációs gondozás végrehajtásában az elítélt az előbbi időponttól kezdődően köteles együttműködni. A reintegrációs gondozást a fogva tartási szakterület végzi, ebben a reintegrációs tisztnek és a bv. pártfogó felügyelőnek együtt kell működnie.

Közös feladat az egyéniesített reintegrációs program elkészítése, a kölcsönös tájékoztatás, tájékozódás, az elítélt egyéni teljesítményének értékelése. A reintegrációs tiszt feladata a személyazonosító okmányok meglétének felmérése, az elítélt letelepedési helyének megállapítása érdekében a fogvatartott nyilatkoztatása, a munkavállalási képességek feltérképezése, a családi kapcsolatok rendezettségének megismerése. A bv. pártfogó felügyelő feladatai különösen az egyéni vagy csoportos tájékoztatás megtartása, a programban elért eredmények értékelése, a reintegrációs program szükség szerinti kiegészítése, fejlesztése, a munkaerő-piaci beilleszkedést célzó csoportos foglalkozások megtartása, az elítélt befogadó környezetének felmérése, felkészítésük a visszafogadására, együttműködés a helyi önkormányzatokkal, munkáltatókkal, segítő civilszervezetekkel, vallási közösségekkel.

A bv. pártfogó felügyelő tekintetében a Bvtv. a reintegrációs gondozás megkezdését az elítélt várható szabadulását megelőző két hónapban minimalizálja. Ez azért is fontos, mert a szabadságvesztését töltő elítélt a fogva tartása alatt időkorlát nélkül kérhet személyes meghallgatást, különösen a családi kapcsolatainak helyreállításában. A bv. pártfogó felügyelőnek reintegrációs gondozás keretében az egyéni tanácsadási (például tájékoztatás elveszett irata pótlásának, egészségügyi, szociális intézményi ellátásának szabályairól) és egyéni esetkezelési feladatokat is el kell látnia (például az elítélt felkészítése szociális ügyei intézésére, életviteli problémáinak feltárásával segítségnyújtás azok csökkentésében).

A reintegrációs gondozást egyéniesített reintegrációs program alapján kell végrehajtani. A program olyan terv, amely – figyelembe véve az egyéniesített fogva tartási programtervben foglaltak eredményeit is – meghatározza az elítélt társadalomba való visszailleszkedésének elemeit, a végrehajtáshoz szükséges tervezett feladatokat és az azokhoz kapcsolódó munkafolyamatok összességét. A programban foglaltaknak az elítélt tekintetében igazodniuk kell a szükségleteihez, amely reális, az általa elvárható és teljesíthető feladatokat és programelemeket tartalmazhat. A programban foglaltak a reintegráció sikeressége érdekében szükség szerint módosíthatók.

Ha az elítélt letelepedési helye a bv. intézet illetékességi területén kívül található, egyes, az elítélt lakóhelyén ellátandó feladatokat a letelepedési helye

szerint illetékes bv. intézet bv. pártfogó felügyelőjének közreműködőként kell végrehajtania.

Mint látható: az említett feladatok rendkívül összetettek és szerteágazók. Az elítéltek szabadításra történő felkészítését a bv. intézetek végrehajtják, a reintegrációs gondozás egyes elemei azonban még nem érvényesülnek. Ha a bv. pártfogó felügyelők egyéb feladatait (pártfogó felügyelet végrehajtása, környezetanulmányok és pártfogó felügyelői vélemények készítése, utógondozás ellátása) is figyelembe vesszük, országosan – a 2015. augusztus 1-jei állapot szerint – 4022 ügyben jártak el, ebből 880 ügy keletkezett a reintegrációs gondozási feladatokhoz kapcsolódóan.

A BVOP és az Igazságügyi Hivatal hatékony együttműködést épített ki a felek hatáskörébe utalt feladatok eredményes megvalósítására, különös tekintettel az elítéltek és az egyéb jogcímen fogva tartottak társadalmi reintegrációjára. A szakmai konzultációk, munkacsoportülések során kölcsönösen egyeztettek a kockázatelemzéssel és kockázatértékeléssel összefüggő feladatokat. E tekintetben a pártfogó felügyelők által végzett tevékenység kizárólag a bűnisméltés kockázatának megállapítására fókuszál.

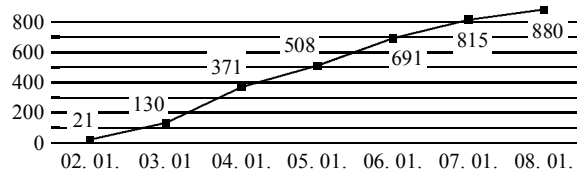
Fontos kiemelni továbbá, hogy az ügyfelek (pártfogó felügyelet alatt állók, utógondozottak) külső helyszínen történő fogadására jellemzően a kormányhivatalok gyámügyi és igazságügyi főosztályai kínálnak irodahelyiséget.

A szabadulásra felkészítés és az utógondozás hatékony megvalósítása csak abban az esetben képzelhető el, ha arra egységes komplex folyamatként tekintünk. A bv. pártfogó felügyelő egyik kiemelt feladata, hogy a reintegrációs gondozásban részt vevő elítélteket – különösen, ha a bűnisméltés kockázata közepes vagy magas – arra ösztönözze, hogy szabadulása után ne szakítsa meg a reintegrációs folyamatot, hanem önkéntes utógondozás keretében működjön együtt annak további végrehajtásában.

Az előbbieken tárgyalt nehézségek ellenére a Bvtv. hatálybalépése után folyamatosan emelkedett a reintegrációs gondozásba vont elítéltek száma (4. számú ábra). A feladat elsősorban a szabadságvesztés végrehajtására kijelölt intézetekre hárul. A bv. szervezetnek törekednie kell arra – figyelembe véve

4. számú ábra

A bv. pártfogó felügyelők által reintegrációs gondozásba vont elítéltek száma (2015; fő)

a jelenlegi elítélti populáció létszámát és a rendelkezésre álló erőforrásokat –, hogy maradéktalanul eleget tegyen a jogszabályok által a reintegrációs gondozás területén meghatározott feladatoknak.

A reintegrációs őrizet szerepe az elítéltek társadalmi reintegrációjában

2015. április 1-jétől a társadalomra kevésbé veszélyes, nem életvitelszerű bűnelkövetők számára lehetőség nyílt arra, hogy elektronikus nyomkövető alkalmazásával büntetésük utolsó hat hónapját az általuk megjelölt és bv. bíró által engedélyezett lakásban vagy házban tölthessék, ha az a jogszabályok által meghatározott kritériumoknak megfelel. Az új jogintézmény bevezetésével ezáltal a büntetés-végrehajtás eszköztára jelentősen bővült a progresszív szabadságelvonás, a fokozatosság, a normalizáció, a káros hatások minimalizálása és a sikeres társadalmi visszailleszkedés elősegítése tekintetében. A Bvtv. azoknak az elítélteknek ad lehetőséget ennek igénybevételére, akiket első alkalommal ítélték nem személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt öt évet meg nem haladó fogház- vagy börtönfokozatban végrehajtandó szabadságvesztésre, és vállalják a reintegrációs őrizetbe helyezésüket. Utóbbiakon túlmenően ez az intézkedés a bv. intézetek túlszűfoltóságát is kezelni képes jogintézmény.

A Bvtv. alapján kizárt az alkalmazása a személy elleni erőszakos bűncselekményt elkövetőknél, mivel a jogalkotói logika szerint az ilyen súlyú bűncselekményt elkövetők nem méltók arra – és nem is indokolt –, hogy ebben a kedvezményben részesülhessenek. Esetükben – akár csak az öt évnél hosszabb tartamú szabadságelvonások során – a bv. intézeti körülmények között készítik fel az elítéltet a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedésre. A Btk. tételesen felsorolja azokat a bűncselekményeket, amelyek esetében nem alkalmazható a reintegrációs őrizet.

Az előbbieken túlmenően a Bvtv. további, a reintegrációs őrizet alkalmazási feltételeit kizáró eseteket határoz meg, így ha az elítélttel szemben további szabadságvesztést kell végrehajtani, vagy a vele szemben folyamatban lévő büntetőügyben elrendelt előzetes letartóztatását a szabadságvesztés végrehajtásának idejére megszakították, valamint a fogva tartása során korábban engedélyezett reintegrációs őrizetet neki felróható ok miatt megszüntették, továbbá az általa megjelölt ingatlanban az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatósága nem megoldható, az elítélt nem helyezhető reinteg-

rációs őrizetbe. További feltétel, hogy az elítélt az egy évet meg nem haladó szabadságvesztéséből legalább három, az egy évet meghaladó szabadságvesztéséből pedig legalább hat hónapot kitöltsön.

A reintegrációs őrizetbe helyezési eljárás alapeset szerint a bv. intézet kezdeményezésére indul, ha az elítélt fogva tartása alatt tanúsított magatartása kifogástalan, a részére meghatározott egyéniesített programtervben foglaltakat maradéktalanul teljesíti, a bv. intézet személyi állományával együttműködő, és a szabadságvesztés céljának elérésében aktívan közreműködik. A bv. intézeti kezdeményezés mellett azonban a jogalkotó lehetővé teszi, hogy a teljes szabadságvesztés végrehajtása alatt – ha a Bvtv.-ben szabályozott feltételeknek megfelel – egy alkalommal az elítélt vagy védője is kérelmezheti a jogintézmény alkalmazását.

A reintegrációs őrizetbe helyezési eljárás előkészítő szakaszában az elítéltről és az általa megjelölt ingatlan alkalmasságáról készült dokumentumokat a bv. intézet javaslattal terjeszti elő a bv. bírónak. Az előterjesztés meghatározó elemei az elítélt által megjelölt ingatlan és a távfelügyeleti eszköz alkalmazhatósága vizsgálata tárgyában készült felmérés eredménye, valamint a környezettanulmány, amely jelentős mértékben járul hozzá a bv. bírói döntés megalapozásához. Kiemelt szerepük van a bv. bíró által előírt külön magatartási szabályoknak, hiszen ezek teszik lehetővé, hogy az elítélt a részére kijelölt ingatlant eredményes társadalmi reintegrációja érdekében meghatározott időtartamban elhagyhassa. A magatartási szabályok az elítélt élethelyzetében bekövetkezett változásokra tekintettel módosíthatók.

A reintegrációs őrizet a gyakorlatban kizárólag elektronikus távfelügyeleti eszközök alkalmazása mellett biztosítható. Ehhez elengedhetetlen, hogy a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt ingatlanban legyen elektromos hálózat és folyamatos tápellátás, valamint az elektronikus távfelügyeleti eszközök adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettség és jelerősség.

Garanciális elem a reintegrációs őrizetbe helyezett elítélt folyamatos figyelemmel kísérése és meghatározott időszakonként történő ellenőrzése. A két tevékenység végrehajtási módja és célja is eltérő. A távfelügyelet ellátásával kapcsolatos feladatokat az elítéltet reintegrációs őrizetbe bocsátó bv. intézet technikai központja, valamint a bv. szervezet országos felügyeleti központja a rendőrség által nyújtott hozzáféréseken keresztül látja el. A távfelügyeleti eszköz jelzései alapján értékelik az eseményeket, a bv. intézet meggyőződik az elítélt jogszerű magatartásáról, illetve szükség esetén intézkedik.

Az előbbieken túlmenően a reintegrációs őrizet végrehajtása során a bv. pártfogó felügyelő ellenőrzi és értékeli az elítélt magatartását, a meghatáro-

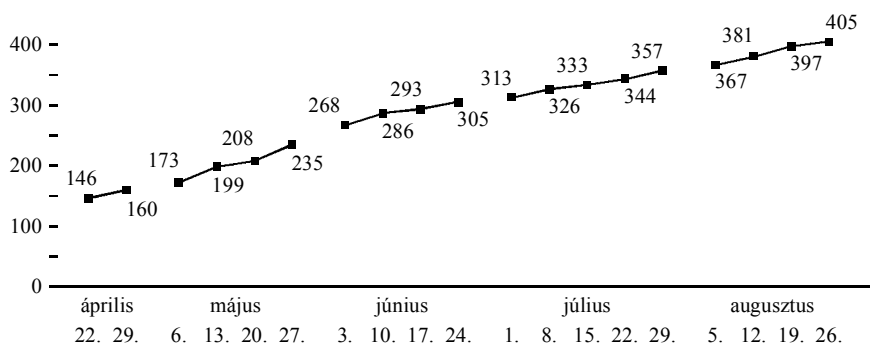
zott magatartási szabályok megtartását, valamint a társadalmi reintegrációs folyamat előrehaladását. E tevékenység végrehajtásakor azonban a támogató funkciót is érvényesíteni kell, ha azt tapasztalja, hogy az elítélt visszailleszkedése veszélybe kerül az életében bekövetkezett negatív változások okán. Ilyen lehet például a családi kapcsolatok megromlása vagy az elítélt munkahelyének elvesztése. Ezekben az esetekben a pártfogó felügyelet végrehajtása során alkalmazott módszerekkel segíti elő a fennálló élethelyzet kezelését és lehetőség szerinti megoldását.

Reintegrációs őrizetbe csak akkor helyezhető az elítélt, ha az előzetesen elvégzett vizsgálati módszerek eredménye alapján együttműködő, visszaesési kockázati értéke alacsony. Mindamellet számolni kell azokkal az eshetőségekkel is, amikor a részére meghatározott magatartási szabályokkal szembeszegül, vagy szándékosan kivonja magát a reintegrációs őrizet végrehajtása alól. A bv. intézet a bekövetkezett esemény tekintetében az összes körülményt figyelembe véve haladéktalanul rendőri intézkedést kér, vagy magatartási szabályszegés esetén soron kívül kezdeményezheti a reintegrációs őrizet megszüntetését.

Az eddigi tapasztalatok szerint a reintegrációs őrizetbe helyezett elítéltek együttműködők. A végrehajtott ellenőrzések alapján megállapítható, hogy a jogintézmény alkalmazása jelentős mértékben hozzájárul az elítélt eredményes társadalmi reintegrációjához.

A jogintézmény hatálybalépése után az előzetes várakozásnak megfelelően folyamatosan emelkedett az összes ügyek száma, ez az 5. számú ábrán egyértelműen nyomon követhető. A 2015. augusztus 26-án nyilvántartott adatok szerint az összes ügyek száma 405, reintegrációs őrizet hatálya alatt állt 87 elítélt. Ha a bv. intézeti kezdeményezéseket összevetjük az elítélt vagy a védője által benyújtott kérelmekkel, az utóbbiak aránya a domináns.

5. számú ábra
Reintegrációs őrizet – az összes ügy időszakos alakulása

Az új jogintézmény bevezetése előtt a BVOP rendszeres szakmai egyeztetéseket folytatott az Országos Bírói Hivatallal, a Legfőbb Ügyészséggel és az Országos Rendőr-főkapitánysággal annak érdekében, hogy a jogszabályi keretek között egységes irányelvek szerint, az egyeztetések során felvetődő anomáliák kiküszöbölésével, felkészülten kezdje meg annak végrehajtását. Ezeken túl a BVOP oktatás keretében felkészítette az érintett személyi állományt, amelynek alapján a helyi bv. intézetek további képzéseket tartottak. Az elítéltek a reintegrációs őrizet alkalmazásáról, annak feltételeiről megfelelő tájékoztatást kaptak.

A hatálybalépés utáni első bv. bírói engedélyező határozatok jellemzően olyan elítélteket érintettek, akiknek esetében értelemszerűen a reintegrációs őrizet alkalmazása a jogszabály által biztosított teljes időtartamra nem terjedhetett ki, tekintettel arra, hogy az érintett elítéltek szabadságvesztéséből egy-két hónap, vagy csupán néhány hét volt hátra. A jogintézmény bevezetését követő négy hónapban az utóbbi tendencia megszűnt, pozitív döntés után a teljes hat hónapra reintegrációs őrizetbe kerülnek az elítéltek.

A reintegrációs őrizet kezdő és lejárati napjának meghatározása tekintetében eltérő bv. bírói gyakorlat alakult ki, ennek feloldására a BVOP és az Országos Bírói Hivatal ajánlást fogalmazott meg a törvényszékeknek az egységes gyakorlat kialakítására. Az ajánlásban foglaltak szerint nem a bv. intézet, hanem a bv. bíró hatásköre a határnapok meghatározása. Ugyanez az ajánlás azt is megfogalmazza, hogy a bíróságok az engedélyező határozat meghozatalakor a kezdőnap tekintetében legyenek figyelemmel a bv. intézetek szállítással összefüggő feladatainak végrehajtására.

A jogintézmény céljainak érvényesülése szempontjából kiemelten fontos, hogy az ne mutasson hasonlóságot a házi őrizet jogintézményével, hanem olyan, a kijelölt ingatlan elhagyását lehetővé tevő magatartási szabályok meghatározására kerüljön sor, amelyek megegyezők a reintegrációs őrizet jogpolitikai célkitűzésével.

Nehézséget jelentett a végrehajtás során, hogy a jelenlegi szabályozás szerint csak a bv. pártfogó felügyelő jogosult és köteles belépni az elítélt által megjelölt ingatlanba a feladatai végrehajtása céljából. Előfordulhatnak ugyanakkor olyan élethelyzetek, amikor indokoltá válik a bv. pártfogó felügyelővel együtt a bv. intézet más tagjának a megjelenése is, például a távfelügyeleti eszköz időszakos vizsgálata, esetleges meghibásodása esetén a szükséges intézkedések megtétele miatt. Az elítélt írásos hozzájárulása feloldja az említett akadályt. A BVOP kiemelt figyelmet fordít arra, hogy a bv. pártfogó felügyelővel együtt intézkedő személyi állomány tagja kizárólag polgári öltözetben hajtsa végre feladatait, és a helyszínre a bv. szervezetre

utaló jelzések nélküli gépjárművel érkezzenek. Utóbbiak kifejezetten reintegrációs célokat szolgálnak.

A jogintézmény végrehajtásakor a bv. szervezet figyelmet fordít továbbá arra, hogy információja legyen az elítéltnak kijelölt ingatlanba történő eljutás körülményeiről, ez a bv. pártfogó felügyelő feladatkörébe tartozik.

A reintegrációs őrizetbe helyezést megelőzően az elítéltet a magatartási szabályok megtartása, a távfelügyeleti eszköz használata és jelzései tekintetében az érintett személyi állomány és a bv. pártfogó felügyelők tájékoztatják. A tájékoztatás és oktatás a szabadulást megelőző közvetlen feladat, és a bv. szervezet kiemelt figyelmet fordít az elítélt szabadulásra történő felkészítésére, ennek során a fokozatosság elve érvényesül.

Összegezve: a szabályozás a teljes szabadságelvonás és a felelős önálló életvezetés közötti, eddig fennálló hézagot tölti ki egy az állami szervek által felügyelt, legfeljebb hat hónapig tartó életszakasszal. Ebben a periódusban az elítéltnak lehetősége nyílik gondoskodni az önálló megélhetéséről, munkát kereshet és vállalhat, tanulmányokat folytathat, valamint újraalakíthatja és erősítheti családi, társadalmi kapcsolatait.

A kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés megújult szabályrendszere

A büntetés-végrehajtás feladatrendszerének kevésbé ismert, de fontos szelete a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtása.

Pozitívum, hogy a Bvtv. a büntetés végrehajtására és a beteg gyógykezelésére vonatkozó törvényi szintű rendelkezéseket harmonizálta azzal, hogy utal az egészségügyi törvényben meghatározott eltérésekre, és hangsúlyozza, hogy a kényszergyógykezeltek *szakszerű ellátását az orvostudomány mindenkori lehetőségei szerint kell végezni*. Erre konkrét példa, hogy a bíróság által elrendelt – az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben végrehajtandó – kényszergyógykezelést az érintett nem utasíthatja vissza. Ennél fogva korlátozott az ellátást végző orvos megválasztásához való joga is.

Törvényi szintre emelkedett az a korábban rendeleti szintű előírás, hogy *„ha a betegnek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége tartósan, teljes körűen hiányzik, vagy belátási képessége tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent és nem áll gondnokság alatt, az IMEI főigazgató főorvosa a gyámhatóság útján kezdeményezi a gondokság alá helyezés*

iránti per megindítását”. Ezáltal megvalósul a törvényalkotó azon szándéka, hogy – hasonlóan a polgári gyakorlathoz – a pszichiátriai betegek szociális és jogi érdekeinek védelme garantált legyen.

A társadalomba való visszailleszkedést nagymértékben segíti a hozzátartozókkal való szoros kapcsolattartás. Ennek elősegítésére bővültek a kényszergyógyekezelték kapcsolattartásának lehetőségei, valamint az intézmény – felügyelettel történő – elhagyásának esetei is. A kényszergyógyekezelték meglátogathatják – orvos által igazoltan – súlyos beteg hozzátartozójukat, illetve részt vehetnek a hozzátartozójuk temetésén, vagy a későbbiekben is leróhatják kegyeletüket.

Az alapvető jogok biztosa 2012-ben kialakított álláspontja szerint „*az IMEI betegeinek formaruha viselésére kötelezése visszásságot okoz az emberi méltósághoz való joggal, a beutaltak esetében pedig a diszkrimináció tilalmával*”. Ez a megállapítás járult hozzá ahhoz, hogy a Bvtv. hatálybalépésétől kezdődően a betegek formaruha viselésére nem kötelezettek, a saját ruházatukat hordhatják. E szabályozással szintén megvalósul az a reintegrációs cél, hogy a kényszergyógyekezelték helyzetét közelíteni kell a hasonló állapotú civil betegek státusához.

A kényszergyógyekezelt és gyermeke közös elhelyezése nem lehetséges. Ennek a kiemelésére azért volt szükség, mert egyéb esetben az elítélt nő gyermeke egyéves koráig anyjával közös elhelyezésben él annak fogva tartása alatt. A kényszergyógyekezelt azonban – a civil ellátásnak megfelelő – pszichiátriai kezelésnek minősül, az IMEI pedig pszichiátriai intézménynek tekinthető, ezért nem valósítható meg a gyermek és kényszergyógyekezelt szülője közös elhelyezése.

Az adaptációs szabadság a kényszergyógyekezelték reintegrációját elősegítő intézkedés. Jelentős változás, hogy a Bvtv. egy évről hat hónapra csökkentette azt az időtartamot, amelynek eltelté után a kényszergyógyekezelt adaptációs szabadságra bocsátható. A módosítás lehetőséget ad a hosszan tartó zárt intézeti kezelés közben kialakuló hospitalizációs ártalom csökkentésére, ez elősegíti a minél magasabb szintű rehabilitáció elérését.

Zárszó

Az előbbiek megtestesítik a bűnelkövetésre adott és mindenki számára szóló üzenetet, amelynek lényege, hogy Magyarország a jogállamként védett értékei megtámadását és megsértését kellőképpen differenciált és súlyozott vég-

rehajtási rendszerrel szankcionálja. Mindazonáltal korszerű szakmai alapon nyugvó reintegrációs tevékenységgel törekszik arra, hogy az együttműködő magatartást tanúsító fogvatartottak szabadulásuk után olyan élethelyzetbe kerüljenek, hogy valódi esélyük legyen a visszailleszkedésre a társadalomba. E közegeben természetesen visszatükröződik az is, hogy a büntetés – jellegéből adódóan – olyan változásokat is magában hordoz, amelyeket a fogvatartott korábbi életkörülményeihez mérten esetleg kényelmetlen helyzetként él meg. Ez a bünelkövetésre adott társadalmi válasszal együtt jár, a büntetés-végrehajtási jogviszony által szabályozott, törvényi garanciák mellett alakuló élethelyzet, amely a büntetés természetes velejárója, nem pedig szükségtelen vagy indokolatlan joghátrány.

A bv. szervezet szűk egy éve végzi az új jogintézmények végrehajtását. Ennek megfelelően 2016-ban kiemelt figyelmet kell fordítani a tapasztalatok értékelésére, a szükséges kiigazítások, módosítások elvégzésére és a tevékenység további fejlesztési lehetőségeinek keresésére.